

УДК: 94:327(430+73+420) «1960/1980»

СТАВЛЕННЯ США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО «НІМЕЦЬКОГО ПИТАННЯ» ПРОТЯГОМ 1960-х – СЕРЕДИНИ 1980-х рр. ХХ ст.

Стаття присвячена розгляду офіційного курсу США та Великої Британії після будівництва Берлінської стіни до середини 1980 рр. щодо врегулювання «німецького питання». На основі розсекречених документів Держдепартаменту та Форін Офісу автори відзначають, що США та Велика Британія, визнаючи неможливість прийняття спільного узгодженого рішення щодо німецького об'єднання з тогочасним СРСР, дотримувалися тактики участі в розв'язанні «невеликих» політичних проблем, підтримки «східної політики» ФРН та традиційних риторичних заяв щодо німецького об'єднання з метою пропаганди.

Ключові слова: зовнішня політика, німецьке питання, об'єднання, ФРН, НДР.

Історія повоєнних років Західної Німеччини в останній час все більше привертає увагу істориків, політологів і, особливо економістів. Своєрідність створення та історичного розвитку ФРН викликало ряд питань, на які і сьогодні не має однозначної відповіді. Серед них – яким чином долалися наслідки націонал-соціалізму?; – як йшло створення плюралістичної системи політичних партій?; – як проходив процес демократизації країни?; – яку роль в цьому відіграли західні окупаційні держави та, особливо Велика Британія та США? Останнє десятиліття ХХ століття виявилось надзвичайно насиченим епохальними подіями. Їхнім центром стала Європа, що підтвердило її роль і значення у визначенні нового вектора в розвитку європейської й світової історії. Катастрофа системи реального соціалізму, що склалася після за-

**ДАВЛЕТОВ О.Р.,
кандидат
історичних наук,
професор кафедри
всесвітньої історії
та міжнародних
відносин
Запорізького
національного
університету**

**КОВАЛЕНКО Л.В.,
кандидат історичних
наук, доцент кафедри
всесвітньої історії
та міжнародних
відносин
Запорізького
національного
університету**

кінчення Другої світової війни, розпад СРСР і наслідки цього геополітичного зрушення, що стали початком становлення нового світового порядку – все це вимагає найглибшого й об'єктивного висвітлення. Частиною цих глобальних змін стало вирішення «німецького питання» протягом другої половини ХХ століття.

Звертаючись до офіційних курсів США та Великої Британії після будівництва Берлінської стіни, слід відзначити зміну акцентів в курсі щодо врегулювання «німецького питання». Оскільки початок 1960-х рр. засвідчив про першочергове значення збереження європейської, світової безпеки, політичні кола обох країн поступово перейшли до позиції, що поділ Німеччини представляв собою довготривалий «стабілізуючий» фактор. Не зраджуючи традиції виявляти в офіційних зверненнях прихильність німецькому об'єднанню, представники США та Великої Британії наприкінці періоду фактично звели нанівець обговорення «німецького питання».

При вивченні розсекречених документів Держдепартаменту часів президентства Дж. Кеннеді привертає увагу документ, який, на нашу думку, визначив підвалини подальшого курсу США до кінця 1980-х років щодо німецького об'єднання.

У меморандумі 16 серпня 1961 р. зазначалося, що в майбутньому США буде «недоцільно звертати увагу на питання німецького об'єднання», оскільки воно не зможе бути врегульоване за умов прийнятних для США, тим паче, що вести війну заради об'єднання Німеччини, держава не готова. Однак визнавалося, що після будівництва Берлінської стіни з цілковитою відмовою від ідеї об'єднання ФРН та НДР, з прийняттям «занадто вузького і механічного погляду на природу берлінської кризи», результатом мало стати посилення радянських позицій та невиправдання очікувань берлінців. В даних обставинах найкращою тактикою для США вважалося продовжувати підкреслювати в офіційних промовах незаконність розколу Берліну та той факт, що «двері для об'єднання є досі привідкритими» (оскільки НДР не була визнана де-юре)¹.

Не дивлячись на те, що з середини 1960-х років центральна увага всього американського суспільства була сконцентрована на В'єтнамі, проблема німецького об'єднання не була зведена на нуль. В 1964 р. в Держдепартаменті США було проведено дослідження щодо можливого напрямку політики, який би просунув вперед вирішення «німецького питання». Оскільки в історичних обставинах тієї

доби не існувало формули, яка була б прийнятна всім зацікавленим сторонам, на думку аналітиків, німецька єдність могла бути досягнута тільки в контексті змінених відносин між Сходом та Заходом, «через рішучу перемогу в холодній війні» США².

У секретному документі ВПП Держдепартаменту США 1965 р. зазначалося, що СРСР буде і надалі виступати проти чотирьохстороннього врегулювання німецького об'єднання, оскільки його позиція в Східній Європі послабилася і зникнення комуністичного режиму в Східній Німеччині означатиме підрив радянської гегемонії в Східній Європі. На думку американських фахівців, радянські лідери в майбутньому не бажатимуть ризикувати владною позицією, результатом їх перемоги в Другій світовій війні, «дозволяючи об'єднаній і економічно потужній Німеччині відновити (завершити) історичну боротьбу німців і росіян за першість у цій області»³. Виходячи з цього акцентувалося, що СРСР надалі буде домагатися зберегти статус-кво в Центральній Європі, не дивлячись на те, які гарантії Захід буде пропонувати задля досягнення об'єднання Німеччини. Лише глибокі внутрішні зміни в політиці СРСР та зміни ставлення радянського керівництва визнавалися можливим початком вирішення даної проблеми.

Виходячи з того, що ознак подібних змін у Радянському Союзі не було видно, західним країнам пропонувалося надалі визнавати самовизначення Німеччини як ключ до безпеки в Центральній Європі. Зниженню небезпеки в регіоні і створенню атмосфери, яка б призвела до врегулювання проблемних питань, визнавалися виступи з новими ініціативами щодо переговорів, регіонального контролю над озброєнням та заходами безпеки, розвитку економічних та інших контактів зі Східною Європою.

Оскільки на середину 1960-х років фахівцями зовнішньополітичного відомства визнавалося, що західні країни не можуть зробити значних кроків щодо врегулювання німецької проблеми, найвищим пріоритетом мав стати розвиток близьких стосунків з ФРН та тактовне відношення щодо спроб Бонну розвивати більш активну східну політику⁴.

В подальших зустрічах з канцлерами ФРН, представниками посольств, в дипломатичному листуванні американські політики проявляли інтерес щодо німецького об'єднання та бажання підтримати німецькі пропозиції щодо цього питання⁵.

Дотримуючись в цілому курсу США, британський уряд, намагаючись наблизити вирішення «німецького питання», пропонував також проводити переговори між усіма зацікавленими сторонами щодо вирішення невеликих проблем. Розпочавши з щоденних проблем у Берліні, переговори могли надалі перейти до більш важливих питань – гуманітарної проблеми, торгівлі тощо. В результаті улагодження позицій у подібних сферах після значного проміжку часу сторони могли перейти до політичних проблем, що могло призвести до об'єднання Німеччини⁶. І хоча в осяжному майбутньому досягнення німецької єдності розглядалося урядами Д. Хьюма, Г. Вільсона примарним, на офіційному рівні висловлення підтримки об'єднання міцно увійшло до лексики британських політиків (перетворившись, за визначенням міністра закордонних справ Великої Британії М. Стюарта, на «серію заявлених фраз»⁷). Подібно американській позиції з цього питання британський уряд підкреслював, що в практичній площині об'єднання могло відбутися тільки в результаті розрядки між Заходом та Радянським Союзом і глибинних змін в останньому⁸.

Прихід до влади нового канцлера ФРН К. Кізінгера знаменувало початок повороту західнонімецького курсу щодо проблеми німецького об'єднання. Відмовляючись від курсу Аденауера-Ерхарда, К. Кізігер спрямував свою діяльність на покращення відносин зі Східною Європою, що у віддаленій перспективі мало примирити розділену Європу і приблизити німецьке об'єднання. Подібний курс знаходив підтримку в керівництві США. Підтвердження цього знаходимо в аналітичних записках експертів адміністрації президента США перед зустрічами Кізінгера-Джонсона в 1967 р., що «ідея (К. Кізінгера – Л.К.) не вступає в конфлікт з нашими власними сподіваннями полегшити напругу між Східною і Західною Європою»⁹. Відзначаючи, що німці мали ініціювати свої власні програми щодо Східної Німеччини та Східної Європи, американські фахівці були зацікавлені в їх розгляді та підтримці.

Аналізуючи новий зовнішньополітичний курс ФРН щодо наближення німецького об'єднання, фахівці ВПП Держдепартаменту США дотримувалися позиції, що в даний час подібна тактика заслугувала уваги та підтримки. У підготовленому огляді «Поділ Німеччини» в листопаді 1967 р. експертами зовнішньополітичного відомства розглядалися різні варіанти досягнення німецької єдно-

сті. Події з початку «холодної війни» засвідчили неможливість досягти зрушень з «мертвої точки» в даному питанні в контексті жорсткої конфронтації Сходу та Заходу. Досягнення ж єдності через отримання Німеччиною нейтрального статусу традиційно залишалось неприйнятним для країн Заходу.

В даних обставинах зазначалося, оскільки питання поділу Німеччини не могло бути розв'язане, важливо було створити враження прогресу щодо вирішення німецької проблеми, зробити поділ більш «прийнятним» (в документі – «palatable» – Л.К.). Реалізація цієї мети вбачалася в контексті примирення Сходу та Заходу з довгостроковим вирішенням питань в економічній, культурній, політичній сфері та сфері безпеки¹⁰. Проведення нового зовнішньополітичного курсу урядовою коаліцією ФРН таким чином знаходила підтримку з боку США, хоча серед американських посадовців залишалось значне занепокоєння щодо переговорів ФРН та СРСР.

Однак слід відзначити, що загострення відносин між США та СРСР в цей час у контексті війни у В'єтнамі не могло призвести до значного прогресу в політиці щодо Німеччини. Конструктивний діалог можна було досягти за умов фундаментальних змін у кліматі відносин між Сходом та Заходом, які відбулися за президента Р. Ніксона.

Відлига в стосунках з СРСР, підписання договорів про обмеження стратегічних озброєнь обіцяли перевести конкуренцію між наддержавами в спокійне русло. В даних обставинах «нова східна політика» федерального канцлера ФРН В. Брандта мала посприяти зняттю міжнародної напруги та нормалізувати відносини держави з СРСР та країнами Східної Європи, включаючи НДР¹¹.

Звертаючись до сторінок «Дипломатії» радника з національної безпеки Г. Кіссінджера побачимо, що адміністрація Р. Ніксона спочатку мала серйозні застереження щодо зовнішньополітичного курсу В. Брандта: «Оскільки кожна з німецьких держав прагнула перетягти на свою сторону іншу, вони могли в кінці кінців зійтись на якійсь націоналістичній, нейтралістській програмі, чого побоювалися Аденауер і де Голль...Адміністрація Ніксона побоювалася за єдність Заходу...Примара Західної Німеччини, що виривалася на волю і діяла самостійно, кидала Вашингтон у дрозж»¹². Вашингтон побоювався, що США втратять контроль над розвитком відносин між Сходом і Заходом і не зможуть визначити напрямки і сфери політики розрядки в серці Європи.

Подібне занепокоєння спостерігаємо і в британській столиці. В цілому підтримуючи західнонімецький курс на покращення відносин з країнами Східної Європи, британський уряд Е. Хіта критикував Бонн за недостатнє консультування зі своїми союзниками¹³.

Однак В. Бранд, розуміючи потребу узгодженості «східної політики» з західними партнерами, під час зустрічей з лідерами США та Великої Британії завіряв своїх союзників в безумовній прихильності ФРН атлантичній солідарності. Об'єднання не сприймалося в ФРН як передумова зменшенню напруги в Європі, а як результат її зменшення¹⁴. В процесі зустрічей зазначалося, що об'єднання, якщо і відбудеться, не буде мати форму раптового виникнення загальнонімецької держави, а буде довгим процесом, під час якого дві німецькі держави чи, як зазначали німецькі лідери, «дві політичні реалії на німецькій землі», будуть співіснувати поряд.

Наслідком «нової східної політики», як відомо, стало підписання серії договорів (Московський договір 12 серпня 1970 р.¹⁵, Варшавський договір 7 грудня 1970 р.¹⁶, чотирьохстороння угода по Західному Берліну 3 вересня 1971 р.¹⁷, Договір про основи відносин між ФРН і НДР 21 грудня 1972 р.¹⁸), які закріпили обов'язок відстоювати зовнішньополітичні інтереси мирними засобами та повоєнні кордони в Європі. Договори заклали підґрунтя для відкриття дипломатичних представництв у Берліні та Бонні обома державами, для вступу ФРН та НДР до ООН у вересні 1973 р. За даних обставин США та Велика Британія визнали НДР де-юре як суверенну державу, хоча підкреслили, що права і обов'язки чотирьох держав відносно Берліну і Німеччини в цілому залишатимуться незмінними на тих же умовах, які були зазначені в «Конвенції відносин» відносно Західної Німеччини¹⁹.

Нормалізація відносин ФРН зі східними сусідами, визнання НДР, врегулювання проблеми Західного Берліну заклали основу проведення наради з безпеки і співробітництва в Європі. Гельсінський Заключний акт 1 серпня 1975 р. закріпив політичний та територіальний статус-кво в Європі, однак з можливістю зміни кордонів мирним шляхом.

За даних обставин підняття питання німецького об'єднання керівними колами США та Великої Британії відійшло на дальній план. В подальшому відносини урядів США та ФРН ускладнювалися розбіжностями в поглядах щодо розрядки, відносин з країнами Сходу і не сприяли активній співпраці в питанні об'єднання. Загострення відносин

між США та СРСР на рубежі 1970-1980 рр. ставило німецькі уряди Г. Шмідта та Г. Коля в складну ситуацію балансування. Посилоючи атлантичну спрямованість зовнішньополітичного курсу країни, керівні кола ФРН не прагнули припинити відносин з Москвою, оскільки теоретично це тримало «німецьке питання» відкритим.

Поодинокі пропозиції в Конгресі США, на кшталт заявки конгресмена-республіканця Ф. Крейна в 1981 р., поновити ініціативи щодо німецького об'єднання розглядалися фахівцями Держдепартаменту. Однак як і раніше зазначалося, що найкращою формою для цього буде виступ президента Р. Рейгана з промовою щодо довготривалих зобов'язань США відносно мирного об'єднання Німеччини. Оскільки в СРСР не зникло побоювання щодо об'єднання Німеччини, країна не була зацікавлена в появі дестабілізуючого фактору в центральній Європі, фахівці Держдепартаменту наголошували на невчасності ініціатив з боку США. Ставлення на порядок денний питання німецького об'єднання не віталось б ключовими союзниками Великою Британією та Францією і «сприймалося б як агресивний прояв у Східному Берліні, Варшаві та Москві»²⁰.

Поодинокі завірення з боку британського прем'єр-міністра М. Тетчер в середині 1980-х щодо підтримки країною німецької єдності не мали під собою серйозного підґрунтя. Підкреслення під час спільної заяви М. Тетчер та Г. Коля в травні 1984 р., що «реальна і постійна стабільність в Європі не зможе бути досягнута, доки німецька нація буде розділеною проти свого бажання», було даниною традиції²¹. Як бачимо, з возведенням Берлінської стіни в 1961 р. розпочинається період, коли офіційні кола США та Великої Британії, визнаючи неможливість прийняття спільного узгодженого рішення щодо німецького об'єднання з тогочасним СРСР, дотримувалися тактики участі в розв'язанні «невеликих» політичних проблем, підтримки «східної політики» ФРН та традиційних риторичних заяв щодо німецького об'єднання з метою пропаганди.

Завершуючи ретроспективний огляд ставлення урядів США та Великої Британії до «німецького питання», звернемо увагу на заяву колишнього прем'єр-міністра Е. Хіта під час буремних подій 1989 р., що, на нашу думку, якнайкраще характеризує курс обох країн у відношенні до проблеми: «Насправді ми виказували нашу підтримку німецькому об'єднанню тільки тому, що знали, що це ніколи не відбудеться»²².

ПОСИЛАННЯ:

¹ Berlin and German reunification discussed. Miscellaneous. DEPARTMENT OF STATE. Issue Date : Aug 16, 1961. Date Declassified : Dec 23, 1992. Unsanitized. Complete. 3 page(s). — Reproduced in Declassified Documents Reference System. — Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100053495. — P. 1—3.

² Policy Planning Council report regarding the U.S. position on East and West German reunification. Report. Department of State. CONFIDENTIAL. Issue Date : Aug 10, 1964. Date Declassified : Sep 23, 1998. Unsanitized. Complete. 43 page(s). — Reproduced in Declassified Documents Reference System. — Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100501042 — P. 8.

³ Re-examination of the problem of a divided Germany. Miscellaneous. DEPARTMENT OF STATE. SECRET. Issue Date : Dec 9, 1965. Date Declassified : Jan 16, 1992. Unsanitized. Complete. — P. 9.

⁴ Paper Prepared in the Policy Planning Council «The Division of Germany and of Europe». August 10, 1965 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861.— 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 322. К. Льовенштайн доводить, що німці, визнаючи досягнення об'єднання країни на західних умовах ілюзією, в цей час надавали перевагу статусу-кво (Loewenstein K. Berlin Revisited: Thoughts On Unification / Loewenstein Karl // Current History. — 1966. — Vol. 50. — № 297. — P. 268).

⁵ Memorandum of Conversation. Washington, April 13, 1966 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861.— — 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 355-356; Letter From the Ambassador to Germany (McGhee) to Secretary of State Rusk. Bonn, September 27, 1965 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861. — 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 327-330; Telegram From the Embassy in Germany to the Department of State. Bonn, July 7, 1966 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861.— — 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 377-380; Memorandum of Conversation. Washington, October 13, 1966 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861.— — 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 442-443.

⁶ In a message to President Lyndon B. Johnson, British Prime Minister Harold Wilson summarizes his talks with West German Chancellor Ludwig Erhard regarding : nuclear organization of the Alliance ; German reunification issues ; European problems including measures to improve the cohesion of the continent ; British-West German offset arrangements. Memo. White House. SECRET. Issue Date: Mar 11, 1965. Date Declassified : Jun 06, 2002. Complete. 2 page(s). — Reproduced in Declassified Documents Reference System. — Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100070976 — P. 1-2.

⁷ Memorandum of Conversation. Washington, March 22, 1965 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861.— — 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 245.

⁸ In a message to President Lyndon B. Johnson, British Prime Minister Harold Wilson summarizes his talks with West German Chancellor Ludwig Erhard regarding : nuclear organization of the Alliance ; German reunification issues ; European problems including measures to improve the cohesion of the continent ; British-West German offset arrangements. Memo. White House. SECRET. Issue Date: Mar 11, 1965. Date Declassified : Jun 06, 2002. Complete. 2 page(s). — Reproduced in Declassified Documents Reference System. — Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100070976. — P. 1-2.

⁹ Background information for U.S. visit of Chancellor Kiesinger 8/67 : German reunification. Miscellaneous. WHITE HOUSE. SECRET. Issue Date : Aug 10, 1967. Date Declassified : Jan 16, 1992. Unsanitized. Complete. 3 page(s). — Reproduced in Declassified Documents Reference System. — Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100509216 — P. 3.

¹⁰ Paper Prepared by the Policy Planning Council “The Division of Germany”. Washington, November 6, 1967 // Foreign Relations of the United States. — Wash.: Government Print Off., 1861.— — 1964—1968, Volume XV : Germany and Berlin. — P. 601.

¹¹ Слід відмітити, що значна кількість робіт радянських істориків присвячена розгляду саме ставлення США до «східної політики» ФРН. Не дивлячись на характерний ідеологізований підхід, притаманний для дослідників того періоду при аналізі питань світової політики, слід відмітити внесок авторів в представлення значного фактичного матеріалу, що стало підґрунтям для робіт пострадянської доби. Серед робіт присвячених історії американо-німецьких відносин і політики США відносно «німецького питання» в період до 1989 р. можна відмітити, напр., Котляренко А. П. Вогнище реакції і агресії в Європі / А. Котляренко. — К. : Видавництво політичної літератури України, 1967. — 75с.; Зиборова М. С. Бонн-Вашингтон: 70-80-е годы / М. С. Зиборова ; отв. ред. Д. Г. Томашевский ; АН СССР, Ин-т мировой экономики и международных отношений. — М. : Наука, 1988. — 175с.; Кремер И. С. ФРГ: внутривластическая борьба и внешняя ориентация / И. С. Кремер. — М. : Издательство «Мисль», 1977. — 334с.; Давыдов В. Ф. США и западно-европейские «центры силы» / В. Ф. Давыдов, Т. В. Оберемко, А. И. Уткин ; АН СССР, Ин-т США и Канады. — М. : Издательство «Наука», 1978. — 287с.; Оберемко Т. В. Отношение США и ФРГ в комплексе американо-западноевропейских связей (1969-1978 гг.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени

канд. ист. наук : спец. 07.00.05 «История международных отношений и внешней политики» / Т. В. Оберемко. — М., 1979. — 26с.; Трынков А. А. Отношение США и ФРГ к разрядке в оценке западногерманской политической науки (1969-1979 гг.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.05 «История международных отношений» / А. А. Трынков. — М., 1980. — 26с.; Тренин Д. В. Политика США в отношении Западного Берлина (70-е – 80-е гг.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.05 «История международных отношений» / Д. В. Тренин. — М., 1983. — 27с.; Современная внешняя политика США : в 2 т. / [Г. А. Арбатов, В. П. Абаренков, В. Ф. Давыдов и др. ; Отв. ред. Г. А. Трофименко]. — М. : Наука, 1984. — Т. 1. — М. : Наука, 1984. — С. 263.

¹² Киссинджер Г. Дипломатия / Генри Киссинджер ; [пер. с англ.]. — М. : Науч.-изд. центр «Ладомир» : ТОО «ВРС», Б. г. (1997). — С. 667.

¹³ Volle A. Deutsch-Britische Beziehungen. Geschichte und Gegenwart / Angelika [Elisabeth Charlotte] Volle. — Berlin/West: Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 1985. — P. 38–39.

¹⁴ Background information and talking points in preparation for President Richard M. Nixon's visit to West Germany. Issues include : West German views of the Nuclear Nonproliferation Treaty (NPT) ; U.S. armed force levels in West Germany ; military offset matters ; East-West German relations ; European membership in NATO ; German reunification question ; U.S. commitment in Berlin ; access to Berlin ; East German and Soviet tactics against West Germany. Memo. Department of State. CONFIDENTIAL. Issue Date : Feb 13, 1969. Date Declassified : Mar 13, 2003. Complete. — Reproduced in Declassified Documents Reference System. — Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100546162 — P. 6.

¹⁵ Из договора между Союзом Советских Социалистических Республик и Федеративной Республикой Германией (12 августа 1970 г.) // История Германии : [учеб. пособие для студентов вузов] : в 3 т. / Западносиб. центр герм. исслед. ; [А. М. Бетмакаев и др.] ; под общ. ред. Б. Бонвеча и Ю. В. Галактионова. — Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005— (Тип. изд-ва Кузбассвузиздат). — Т. 3: Документы и материалы. — 2005. — С. 470-471.

¹⁶ Из договора между Польской Народной Республикой и Федеративной Республикой Германией об основах нормализации их взаимных отношений (7 декабря 1970 г.) // История Германии : [учеб. пособие для студентов вузов] : в 3 т. / Западносиб. центр герм. исслед. ; [А. М. Бетмакаев и др.] ; под общ. ред. Б. Бонвеча и Ю. В. Галактионова. — Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005— (Тип. изд-ва Кузбассвузиздат). — Т. 3: Документы и материалы. — 2005. — С. 471-472.

¹⁷ Berlin Agreement, 3 September 1971 // Uniting Germany Documents and debates, 1944-1993./ Ed. by Konrad H. Jarausch and Volker Gransow. — Oxford: Berghahn Books, 1994. — P. 20-21.

¹⁸ Basic Treaty between the FRG and the GDR, 21 December 1972 // Uniting Germany Documents and debates, 1944-1993 / Ed. by Konrad H. Jarausch and Volker Gransow. — Oxford: Berghahn Books, 1994. — P. 22-23.

¹⁹ House of Commons. Session 1989-1990. Foreign Affairs Committee. Fourth Report. German unification: some immediate Issues. Report, together with the Proceedings of the Committee and Minutes of Evidence/ Ordered by the House of Commons to be printed 27 June 1990. — Published on microfiche by Chadwyck-Healey Ltd, Cambridge, 1990. — HC335. — P. 2.

²⁰ Memorandum to James Nancy from Department of State (DOS) executive secretary L. Paul Bremer, III regarding a suggestion by Representative Daniel Crane (R-Illinois) for a U.S. initiative calling for German reunification. Memo. Department of State. CONFIDENTIAL. Issue Date : Dec 10, 1981. Date Declassified : Apr 27, 2001. Complete. — Reproduced in Declassified Documents Reference System. Farmington Hills, Mich. : Gale, 2009. — Document Number : CK3100487420. — P. 2.

²¹ Munro C. The Acceptance of a Second German State / Cohn Munro// Grossbritannien und Ostdeutschland seit 1918- Britain and East Germany since 1918 / ed. by Birke Adolf M., Heydemann Guenther. — Munich, London: , Saur, 1992. — P. 122.

²² Maynard Chr. Out of the shadow : George H.W. Bush and the end of the Cold War / Christopher Maynard. — College Station, Tex. : Texas A&M University Press ; London : Eurospan [distributor], 2008. — P. 53.

Davletov O.R., Kovalenko L.V. The attitude of the USA and Great Britain on the «German question» during the 1960s – mid 1980s of the XX century / Zaporizhzhya National University.

The article is devoted to the official courses of the U.S. and Great Britain towards resolving of the «German question» after the building of the Berlin Wall to the middle of 1980s. On the basis of declassified documents of State Department and Foreign Office the authors note that the U.S. and Great Britain, recognizing the impossibility of making a decision about German unification with the Soviet Union, followed the tactics of participation in solving of the «small» political issues, support of the FRG's «Eastern policy» and traditional rhetorical statements about German unification for propaganda.

Keywords: the foreign policy, German question, unification, the FRG, the GDR.

Давлетов А.Р., Коваленко Л.В. Отношение США и Великобритании относительно «немецкого вопроса» в течение 1960-х – середины 1980-х гг. XX ст. / Запорожский национальный университет.

Статья посвящена рассмотрению официального курса США и Великобритании после строительства Берлинской стены до середины 1980-х гг. по урегулированию «немецкого вопроса». На основании рассекреченных документов Госдепартамента и Форин Офиса авторы отмечают, что США и Великобритания, признавая невозможность принятия совместного согласованного решения относительно немецкого объединения с тогдашним СССР, придерживались тактики участия в решении «небольших» политических проблем, поддержки «восточной политики» ФРГ и традиционных риторических заявлений относительно немецкого объединения с целью пропаганды.

Ключевые слова: внешняя политика, немецкий вопрос, объединение, ФРГ, ГДР.

Стаття надійшла до редколегії 22.05.2013

Прийнята до друку 21.06.2013